

limo se *Lado iz Seobe Slavena* i mali zbor *Rosa* sa sopranom solo.

Štefanovićeve glazba ima svoj korijen u romanizmu. Zato bi bilo pogrešno tražiti kod njega nešto drugo, nešto novije. Svaki je čovjek onakav kakav jest. On nije dolazio u dodir s novom glazbom, a nije to ni htio. Pa kao što danas slušamo i izvodimo glazbu romantike, klasike, baroka, renesanse i ostalih perioda, tako isto trebamo prihvatiti i onu glazbu koja nam se čini kao neki anahronizam u svom vremenu, samo ako je imala što reći, jer to je od svega najvažnije.

Duro RAJKOVIĆ

U spomen prvoj hrvatskoj primadoni

Uz 100. obljetnicu smrti Sidonije Rubido-Erdödy

(...) »Sidonijo! koje dedah slavnih
Neumarla slavom sja spomena,
Da će u parsih tinjat nam mladanim
Vek tva slava, budi uverena! (...)

Iz Uspomenice domorodkinjam i domorodcem na prvoj operi od mladih Domorodcah.

U nizu entuzijasta koji su 1846. godine iznijeli na svojim leđima nastajanja i izvođenja prve novije hrvatske i jugoslavenske opere *Ljubav i zloba* V. Lisinskoga (28. 3. 1846) nalazi se i SIDONIJA RUBIDO-ERDÖDY. Rođena iste godine kao i skladatelj apostrofiranog djela (1819) a u herojskim danima kulturnog i političkog preobražaja hrvatskog naroda pozdravljena zanosnim aplauzom suvremenika, ona je današnjoj široj javnosti nepoznata u tolikoj mjeri da obljetnica njezine smrti nije zabilježena niti jednim bar ovećim tekstom. A da je zavrijedila bar nekoliko riječi koje bi nas podsjetile na njezin iznimno važan i artistički zavidan prilog glazbenoj (a time i kulturnoj) afirmaciji svog naroda — to je izvan sumnje.

1. Idealima hrvatskog narodnog preporoda prišla je zanosom svoje mladosti, višestoljetnom tradicijom svog genealoškog porijekla i glazbenom naobrazbom koja je njezine izrazite pjevačke kvalitete dovela na stupanj zavidne umjetničke razine. Kad ju je agilni A. O. Štriga animirao za sudjelovanje u javnom izvođenju ulomaka iz tek nastajuće opere — a u svrhu ispitivanja javnosti kako će ona primiti pokušaj da se na narodnom jeziku stvori čitava opera — ona je bez ustezanja pristala. Iza sebe je već imala određeni reproduktivni ugled, koji je stekla povremenim nastupima u rodnom gradu u rodoljubne svrhe. Slovila je kao blistavi koloraturni sopran, i njime je — na primjer — za svog boravka u Beču (1839—1841) pobudila zanimanje bečkih glazbenih krugova u tolikoj mjeri da su je htjeli angažirati kao opernu pjevačicu. Zato je shvatljivo da je ondašnja zagrebačka »Danica ...«

od 14. 9. 1844. njezino izvođenje dviju arija iz opere Lisinskoga (8. 9. 1844) primila i popratila ovim riječima:

»Među inimi prekrasnim napěvi napomenuti moramo najprije ono, što nam je već od davna pri sardcu, i što nam se kod iste zabave najdublje u dušu zadubi i utisne, tj. novosastavljenju narodnu operu od g. V. Lesinskoga (!). Dva napěva iz rečene opere, pěvala je prevarla domorodka gospoja S R., rođena grofica E. tako mило, tako umětno, da nam se nemože na ino, nego priznati, da je svojim prekrasnim pěvom celu zabavu okrunila, zašto joj uzhitjeni slušaoci gromovitim pleskanjem i pohvalnim »živila« najsardačniu zahvalnost i zasluženu slavu izraziše. Pleskanju i klicanju nebijaše kraja ni konca, dok se ista gospoja grofica neudostoji posljednji dvopěv s gospodinom St-om ponoviti i nas uzhitjene opet u raj od slasti preměstiti. Oj, da bi se htěla prevrědna ova domorodka za predstavljnje ove opere zauzeti i sudělovati, tad bi se za čělo još ove zime predstavljala! zahvalni domorodci kovali bi onda njezino ime i njezino radoljublje u zviезде.«

Sidonija Rubido-Erdödy

Sidonija se »za predstavljanje« te opere bila i te kako zauzela, pa kad je djelo bilo prvi put izvedeno 28. ožujka 1846. god., njezino je tumačenje glavnog ženskog lika, *Ljubice*, izazvalo burna priznanja ne samo navedenim citatom iz *Uspomenice* te još jednom prigodnom pjesmom, nego i kritikom Stanka Vraza (koji je imao i određenu glazbenu naobrazbu), iz koje neka bude naveden ovaj ulomak:

»Nada svimi sjaše u tom obziru ponos našeg roda, veleumna domorodkinja visokorođena gospoja Sidonija Rubido rođ. grofica Erdödy koja osobito tom prigodom jasno pokazala, da je vrědna unuka one slavne i sjajne harvatske obitelji, kojoj nikakva žartvu za domovinu prevelika nebijaše. Bez njezino-ga sudělovanja nebi se rečeno delo podnipošto bilo predstaviti moglo, i eto veledušna gospoja odvaži se, metnuvši na stran svekolike obzire, podvarči se tolikom trudu i naporu, samo da se neprěpreči domorodno to poduzetje. Gdi da uzmognemo rečih za

izraziti joj našu hvalu na tolikoj žrtvi? U spomenicima naše umjetnosti svetiti će se vjekovito u nepotamnjenosti sjajnosti njezino ime, kao što se svete imena njezinih neumarnih praotaca u dogodovštini našega naroda! Tronuti tolikim izvanrednim domorodstvom zanemismo od udivljenja jurve, a koliko bi imali još reći o umetničkom zaisto izvedenju njezine preteške zadaće! Samo neobičnoj visini i kreposti njezinoga jasnoga i sladkozvučnoga, rēdkom umetnostju izobraženoga glasa moguće je ove tolikom vēštinom zapletene uvēk na izvanrednoj visinu trepteće napēve, kakovi se malo u kojoj operi nalaze, takvim uspēhom izvesti. Kakova plemenita vatra, kakovo duboko čuvstvo prolēvaše se kroz te čarobne glasove! Kolikim dostojanstvom i oduševljenjem kretaše se ova dražetna i velelēpna slika, uzor harvatske krasote i miline! U znak pohvale i zahvalnosti daždjahu proslavljenom umētnici i domordki iz najotmjerenijih ložah nebrojeno cvētje i vēnci na susret — na lēpše još cvētje cvate joj u ushitjenim sarcih svih domorodacah — cvētje vēčne uspomene!»

2. Te retke Sidonija je zaslužila u punoj mjeri. Jer tumačeći ulogu Ljubice, ona se bila našla pred složenim glumačkim i pjevačkim zadatkom. S glumačke je strane morala iznijeti djevojku koja, rastrzana između ljubavi prema Obrenu i poslušnosti prema ocu, oscilirala u svom vladanju da bi na kraju — vođena suviše uočljivom voljom pisca libreta opere, D. Demetra — pripala čovjeku koga voli. Što se tiče glazbene komponente njezine diionice, Lisinski joj je — sasvim sigurno polazeći od njezinih zavidnih glasovnih mogućnosti — bio namijenio zaista eksponiranu ulogu. Njezine su arije pune koloratura što traže i temeljitu pjevačku tehniku i izraziti koloraturni »fah« u kome su, međutim, jasno prisutni i akcenti dramske kvalitete. Zbog toga je uloga Ljubice kamen kušnje i za današnje koloraturne soprane.

Sedam je puta, u razmaku od 28. 3. do 24. 4. 1846. god. Sidonija s pozornice starog kazališta na Markovu trgu tumačila ulogu Ljubice. Tumačila ju je i u listopadu 1847. god. (23. a možda i 24. 10), kada je djelo bilo izvedeno u čast donošenja odluke Hrvatskog sabora o proglašenju hrvatskog jezika službenim jezikom u Hrvatskoj. Uvijek je bila akklamirana jednako spontanom odobravanjem i slavljena kao ponos nacije.

3. Nastup u listopadu 1847. god. predstavljao je i apogeju njene pjevačke djelatnosti. Nakon toga ona se povlači iz javnog života te živi samo za muža i sina, komu — nakon muževlje smrti (1863) — posvećuje svu svoju pažnju. Smiraj života provodi u Gornjoj Rijeci gdje — sjećajući se zanosnih dana svog mladenaštva i pjevačke karijere — i umire 1884. godine. U zadnjim trenucima možda su joj pred očima spomeni tih dana: zanosna *Uspomenica*..., Vrazova kritika njenih umjetničkih kvaliteta i ovaj — po svoj prilici njegov sonet:

»Zar si dušo, u raj se zaniela,
Gdje se Bogu vječna slava spieva,
Te glas slušaš nebeskih angjelah,
Sve u slici od zemaljskih dievah?»

Srdce tuče — lica su vesela,
Svim iz očuh divna vatra sieva, —
Zašto, odkud sva ta radost vela?
Šuti, slušaj, — Sidonija pjeva!

Oj slavuju, nježne pjesni tvoje
Mlado srdce vrlo dirnut mogu;
I pozvat ga na ljubavne boje;

Al ak hoćeš uzhiti pokušat
I zajedno dignut dušu k Bogu,
Dodi amo Sidoniju slušat.«

Ti dokumenti i nama danas svjedoče o kratkotrajnoj ali neobično plodonosnoj i iznimno važnoj djelatnosti prve hrvatske primadone, kako je naziva Fr. Ks. Kuhač — njezin prvi biograf — a s njim i naša glazbena povijest.

Lovro ŽUPANOVIĆ

Stota obljetnica rada HPD „Rusan” u Virju 1884-1984.

U prvoj polovici 19. st. razvio se Ilirski pokret, čijim se zrelim plodovima mogu smatrati hrvatske novine i književni časopis *Danica Ilirska* 1835/6. g. te osnivanje narodnih čitaonica i zaključak hrvatskog Sabora 1847. g. da se hrvatski jezik uvede kao službeni jezik u urede i škole.

Širi utjecaj toga pokreta pokušala je slomiti mađarska vlada, koja je na vlast dovela 1883. mađarona Khuena Hedervarya koji je vladao 20 godina. Ipak i u tim uvjetima pojavilo se u tadanjoj Vojnoj Krajini u Virju jedno ime koje se i danas spominje i jedno svjetlo koje i danas sjaji. Vatreni Ilirac FERDO RUSAN (1810—1879) osnovao je 1850. g. u Virju »Hrvatsko dobrovoljačko glumišno društvo« koje je kroz nepune tri godine dalo preko 20 različitih predstava, a onda je prestalo djelovati. (Vidi: P. Cvekan: *Virje*, izd. 1976. str. 42—5).

Kao spomen na čovjeka koji je pokrenuo narodnu svijest u Virju, ali koji je već bio mrtav, no spomen i ime u Virju bilo je veoma živo, njegov prijatelj učitelj, školski nadzornik i orguljaš u Virju Franjo Lugarić, osnovao je g. 1879. Hrvatsko pjevačko društvo kojemu je dao Rusanovo ime. Budući da su pravila društva potvrđena 1884. g., ta se godina bilježi kao godina osnivanja društva.

Kroz tih 100 godina društvo je prolazilo kroz mnoge krize i poteškoće, ponajčešće financijske, pa organizacijske, poteškoće sa zborovodama i druge. Bilo je vrhunskih uspjeha, ali i kriza koje su prijetile i potpunim rasapom. Iza prvog svjetskog rata društvo opet oživljuje, proširuje se pa priređuje i dramske točke, te folklorne i tamburaške, što se može smatrati i počecima istoimenih sekcija koje i danas djeluju.